

ION EREMIA, HĂTMĂNIA DOMNILOR MOLDOVEI LA EST DE NISTRU (1681-1703)

Cele două războaie ale Turciei, cu Republica Polonă (1672-1676) și cu Rusia (1676-1681), au dus la lărgirea considerabilă a posesiunilor otomane între râurile Nipru și Nistru din contul Republicii Polone. Dar încercările Porții de a se întări în noile regiuni cu ajutorul hatmanilor cazaci suferă eșec și, la 1681, sultanul hotărăște să încredințeze teritoriile cucerite, pentru a fi administrate, domnului Moldovei Gheorghe Duca.

E necesar de la bun început a stabili ce teritoriu avea Gheorghe Duca pentru administrare. Într-un articol consacrat acestei probleme N. Iorga opina că domnul Moldovei a căpătat teritoriul Ucrainei dintre Nistru și Bug¹. În realitate, teritoriul obținut de Gheorghe Duca era mult mai vast. E vorba de acel teritoriu care, con form păcii polono-turce din octombrie 1672, a fost cedat Imperiului Otoman, cuprins între râurile Nistru și Nipru, hotarul de sud trecând aproximativ pe linia Iagorlâc–Targovița–Krâlov, iar hotarul de nord – de la Nipru spre localitățile Berdicev–Buciaci și apoi continuând spre sud până la râul Nistru. Însă nu tot teritoriul cedat Porții a primit același statut în cadrul Imperiului Otoman. Conform păcii polono-turce din octombrie 1672, „Podolia cu toate hotarele sale vechi aparține Maiestății Noastre (sultanului – I.E.), iar provincia Ucraina cu vechile sale hotare va fi cedată caza cilor”². Deci, e vorba de faptul că sub administrația otomană trecea doar voievodatul Podolia cu centrul la Camenița, pe când voievodatul Brașlav și partea de sud a voievodatului Kiev (fără Kiev și împrejurimi, ocupate de ruși) au fost încredințate pentru administrare cazacilor.

În martie 1676, cu titlul de „kneazi Malorossiiscol Ucraini i ghetmanom”, pentru administrarea acestor teritorii a fost numit Iurie Hmelnițki. Noul tratat turco-polon din octombrie 1676 confirmă prevederile tratatului an terior.

În urma celor afirmate mai sus, putem constata că domnul Moldovei a obținut pentru administrare teritoriile voievodatului Brașlav și partea de sud a voievodatu lui Kiev, de la Nistru până la Nipru.

O altă întrebare care necesită răspuns: de ce sultanul i-a încredințat lui Gheorghe Duca administrarea noilor teritorii? O încercare de a explica chestiunea dată e făcută de autorul anonim al cronicii Moldovei (1661-1729). Aici este expusă opinia că „într-acea vreme mers-au boiarii la împărăție pînă a nu purcede Duca Vodă den Țarigrad și ceria să le dea lor împărăția hatman, fiind ei pre aceli vremi supuși în părății. Deci vizirul au dat Ucraina cea Mică Ducăi Vodă”³. Aici, avem exprimată ideea că Poarta i-a dat lui Gheorghe Duca hătmănia Ucrainei la cererea boierilor moldoveni. O altă opinie este enunțată în cronică munteană a lui Radu Popescu: „Într-aceste vremi au venit poruncă Ducăi-vodă den Moldova, să meargă la Poartă să-și înnoiască domnia și să-i dea și hătmănia Țării Căzăcești, ca să strângă pe ca zaci după unde vor fi răsipiți, și să-i așeze pe la locurile lor; că cu hatmani cazaci nu folosii turcii — că uniori să închină, alteori se ridică cap și odihnă nu mai avea. Ci au socotit de [i]-au dat pe seama domnului Moldovei”⁴.

. Deci, conform cronicarului muntean, Poarta făcea o nouă încercare de a-și întări pozițiile în Ucraina, încercări care n-au reușit când hatmanii erau numiți dintre cazaci, care puteau trece ușor ba de partea polonilor, ba de partea rușilor. Un alt istoric, I. Enghel, punctul de vedere al căruia este redat de Gh. Șincai, afirmă că „lui Duca vodă i se părea că cu scădere s-au mutat din Valahia în Moldova, ci Poarta turcească au aflat modul de a-i întoarce paguba pentru că prin războiul cel mai

¹ Iorga N., „Ucraina Moldovenească”, în: Analele Academiei Române. Memorii le Secției istorice, Seria II, Vol. XXXV, București, 1913, p. 359.

² Moldova în contextul relațiilor politice internaționale, 1387-1858, Trate te, Chișinău, 1992, pp. 232-233.

³ Cronică anonimă a Moldovei. 1661-1729 (Pseudo-Amiras), București, 1975, pp. 51-52.

⁴ Popescu Radu, Istoriile domnilor Țării Românești, în: Cronicari munteni, vol. 2, București, 1984, p. 213.

de pre urmă și prin facțiunile cazacilor dobândise o parte din Ucraina. Partea aceasta a Ucrainei... s-au dat... către Moldova, și Duca vodă au ținut pîrcălabul său în Nemirov”⁵. Astfel, potrivit opi niei lui I. Enghel, turcii ar fi „corectat” pagubele aduse lui Gheorghe Du ca prin transferarea lui de la domnia Țării Românești la domnia Moldovei.

Conform opiniei lui N. Iorga, turcii s-au oprit la candidatura lui Gheorghge Du ca „pentru strășnicia lui crudă”, căci pe aceste teritorii domnea o „desăvîrșită anar hie și trebuia o mîină tare”⁶. V. Papacostea, în cursul de lecții citit în 1939, considera că domnul Moldovei Gheorghge Du ca a fost unicul care a câștigat în urma războiului ruso-turc, fiindcă el a mijlocit pacea și turcii i-au dat hătmănia Ucrainei de pe ma lul drept al Niprului⁷. Materialul documentar studiat cu ocazia cercetării negocierii lor ruso-turce din anii 1678-1681 nu permite să afirmăm că Gheorghge Du ca a jucat un rol deosebit în negocierile de pace ruso-turce, rușii decizându-se de medierea dom nului moldovean⁸. Totuși, potrivit informației curierului rus A. Vasilev, fixată în ra portul prezentat la Departamentul solilor, sultanul s-a întristat foarte mult în ianua rie 1684, când a auzit despre luarea lui Gheorghge Du ca în captivitate la poloni „zicînd că cu toate că sub Viena a căzut multă oaste, însă lui nu-i pare atît de rău ca după Du ca, deoarece Vasili, voievodul Moldovei [Vasile Lupu (1634-1653) – I. E.], i-a întors sultanului Azovul, iar el, Du ca, acum pe Nipru hotar a făcut”⁹. Deci, în vi ziunea sultanului, Gheorghge Du ca ar fi jucat rolul hotărător în negocierile de pace ruso-turce și din considerentul că rușii au cedat orașele din partea dreaptă a Nipru lui. Nu este exclus ca Gheorghge Du ca să fi depus eforturile cuvenite ca la Istanbul să persiste anume un asemenea punct de vedere.

De asemenea, probabil că Poarta mai urmărea și scopul să semene vrazbă în relațiile Moldovei cu Republica Polonă și Rusia. V. Zaborovschi constată că „numirea lui (a lui Gheorghge Du ca – I.E.) ca hatman al Ucrainei îl pusese în oarecare con flict cu Polonia și cu Rusia, din care cauză el plecă (la Viena – I.E.) cu puține trupe din cele două țări (Moldova și Ucraina - I.E.) ce guverna”. După opinia ace luiași autor, o bună parte din „elementele militare” au rămas pe loc, lăsând „probabil caimacamilor săi puțința de a face altă oștire la nevoie”¹⁰. În legătură cu po ziția eventuală a Rusiei și Poloniei, vom cita și opinia lui V. Papacostea, care observa că polonii și rușii „se consolidau gîndind că o administrație moldovenească asupra Ucrainei dintre Nistru și Nipru este totuși preferabilă celei de-a dreptul turcești (după cum și turcii, la rîndul lor, își dădeau seama că soluția încorporării Ucrainei la domnia Moldovei este un compromis preferabil stăpînirii rusești sau po lone)”¹¹.

La toate acestea mai adăugăm că nu este exclus faptul că, lăsând Ucraina de pe malul drept al Niprului în stăpînirea lui Gheorghge Du ca, Poarta căuta sprijinul domnului și al boierimii moldovene în politica ei față de Republica Polonă.

În legătură cu chestiunea dată mai menționăm și faptul că, indiferent de moti vele și scopurile urmărite de sultan prin numirea lui Gheorghge Du ca în hătmănia Ucrainei, cedată de poloni și ruși, domnul Moldovei a trebuit să plătească bine dem nitarii de la Poartă pentru noua binefacere. Conform informației din „Cronica ano nimă a Moldovei”, Gheorghge Du ca „viind la Moldova dzice acum c-au cheltuit mulți bani și trebuie să-i ia iarăși den țară”¹². Despre același fapt scrie și I. Neculce¹³.

⁵ Șincai Gh., Hronica românilor, vol. III, București, 1969, p. 171.

⁶ Iorga N., Ucraina Moldovenească, p. 354.

⁷ Papacostea V., Civilizație românească și civilizație balcanică, București, 1983, p. 55.

⁸ Еремия И. А., Н. Г. Милеску-Спафарий и русско-турецкие переговоры 1678-1681 гг., în: Н.Г. Милеску-Спафарий – ученый, мыслитель, государственный деятель, Кишинев, 1989, p. 78.

⁹ Arhiva Centrală de Stat a Actelor Vechi din Rusia (ACSAVR), f. 89. R. 1, 1682-1684, d. 24, f. 136-136 verso.

¹⁰ Zaborovschi Virgil, Politica externă a celor trei principate Țara Românească, Transilvania și Moldova de la asediul Vienei (1683) pînă la moartea lui Ștefan Cantacuzino și suirea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu (1688), București, 1925, pp. 31-32.

¹¹ Papacostea V., op. cit., p. 155.

¹² Cronica anonimă a Moldovei, p. 52.

¹³ Neculce I., O seamă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1974, p. 113.

Am menționat mai sus că și rușii au cedat Porții orașele căzăcești din dreapta Niprului. În legătură cu aceasta e la locul ei întrebarea: „De unde s-au luat trupe rusești în dreapta Niprului, doar chestiunea acestor teritorii pînă la 1676 se rezolva în relațiile turco-polone?”. În condițiile războiului dintre Republica Polonă și Imperiul Otoman din anii 1672-1676, când polonezii sunt nevoiți să cedeze o parte din teritoriul turcilor, rușii, nemulțumiți de această cedare, caută să ocupe și să se întărească în orașele de pe malul drept al Niprului. Conform lui A.D. Xenopol, „tătarii atacînd cetatea cazacilor Cighirinul și aceștia, cerînd în zădar ajutor de la Poartă, se întorc către ruși, care se grăbesc să le dea ajutor, și rușii, prin mijlocierea tătarilor, pun chiar mîna pe Cighirin (1676)”¹⁴. Trupele rusești intră și în alte orașe. Amestecul rușilor în chestiunile teritoriilor cedate de poloni nu corespunde nici pe departe intereselor Porții Otomane și, în 1676, izbucnește primul război ruso-turc, care se termină prin tratatul din ianuarie 1681 (actul final semnat la Bahcisarai în aprilie 1681). În acest război, rușii au suferit înfrângere. În urma câtorva operațiuni militare, turcii ocupă și distrug Cighirinul. Detașamentele rusești sunt zdrobite și izgonite din alte orașe. La sfârșitul anului 1678, rușii cer pace, înaintînd pretenția de a stabili hotarul cu Imperiul Otoman pe Nistru, în cel mai rău caz pe Bug. E clară tendința curții de la Moscova, care vroia recuperarea teritoriilor intrate altădată, pe timpul lui B. Hmelnițki, sub protecția ei. Dar această pretenție, nefiind susținută de operațiuni militare reușite, nu putea avea sorti de izbândă. Cu atât mai mult că și hatmanii ulteriori, P. Doroșenco și I. Hmelnițki, au refuzat protecția rusească, preferînd-o pe cea polonă sau otomană. E clar că, suferind înfrângere pe câmpul de luptă, Moscova nu putea obține biruință nici pe frontul diplomatic și, în cele din urmă, prin tratatul din ianuarie 1681, recunoaște și ea teritoriul cedat Turciei de Polonia conform tratatelor din 1672 și 1676.

După ce turcii rezolvă și cu rușii problema dată, ei cedează teritoriul dintre Nistru și Nipru pentru administrare lui Gheorghe Duca.

Cînd capătă Gheorghe Duca hătmănia Ucrainei? Conform cercetărilor lui N. Iorga, problema administrării Ucrainei s-ar fi hotărât încă la 25 iunie 1681¹⁵ în lipsa domnului Moldovei. Nu știm dacă la aceasta și-a adus aportul și Gheorghe Duca sau „banii, ce cheltuisă la Poartă pentru hătmănia Ucrainei” au fost folosiți abia după sosirea lui la Istanbul. N. Iorga, de asemenea, a stabilit că la 22 sau 23 iulie Gheorghe Duca a sosit în capitala otomană, unde este primit de vizir și sultan și i se înmînează însemnele puterii pentru noua provincie. La 27 august 1681, domnul Moldovei părăsește Istanbulul¹⁶.

Dar Poarta mai avea de rezolvat o problemă. E vorba de Iurie Hmelnițki. Nu dispun de documente care ar demonstra atitudinea acestuia față de numirea lui Gheorghe Duca hatman al Ucrainei, dar, probabil, ea era negativă. Desigur, turcii nu-l puteau lăsa pe Hmelnițki în Ucraina și, conform informației agentului polon Thoma Galezewski, în octombrie 1681, el a fost adus la Istanbul¹⁷, pentru ca peste puțin timp să fie decapitat la porunca sultanului. Abia după aceasta, în noiembrie 1681, Gheorghe Duca face prima sa vizită la Nemirov¹⁸.

Să vedem care a fost reacția Curții de la Moscova la numirea lui Gheorghe Duca hatman al Ucrainei. V. Papacostea se aliează la opinia lui N. Iorga că Gheorghe Duca a fost întărit în hătmănia asupra Ucrainei și de turci, și de ruși, afirmînd că „de la turci căpătase sceptrul de aur cu pietre scumpe, iar de la țar, în semn de aprobare, primi buzduganul și colpacul”¹⁹. Dar ce comunică izvoarele referitor la această chestiune?

Materialele de arhivă au permis să stabilim că, la 7 septembrie 1681, țarului Rusiei Fiodor Alexeevici i se aduce prima informație de la hatmanul Ucrainei Ivan Samoilovici referitor la faptul că domnul Moldovei Gheorghe Duca este numit de turci în locul lui Iurie Hmelnițki și că el de

¹⁴ Xenopol A.D., Războaiele dintre ruși și turci și înfrîngerea lor asupra țării lor române, vol. 1, Iassy, 1880, p. 7.

¹⁵ Iorga N., op. cit., p. 354; Vezi și: Hurmuzaki E., Documente privitoare la istoria românilor. Suplimentul II, vol. 3, București, 1900, pp. 135-136.

¹⁶ Iorga N., op. cit., pp. 354-355.

¹⁷ Hurmuzaki E., Documente. Supl. II, vol. 3, p. 142.

¹⁸ Papacostea V., op. cit., p. 103.

¹⁹ Papacostea V., op. cit., p. 102; Iorga N., op. cit., p. 354.

acum întreprinde câte ceva în vederea popu lării orașelor din dreapta Niprului²⁰. Aceste știri neliniștesc Curtea de la Moscova, ca re ia imediat măsuri prin faptul că trimite noi instrucțiuni solului Procopie Voznițan, care se află la Istanbul. În noile instrucțiuni se menționa că țarul a aflat despre numirea lui Gheorghe Duca hatman în locul lui Iurie Hmelnițki și despre intențiile domnului moldovean de a repopula orașele pustii din dreapta Niprului. În legătură cu aceste știri, P. Voznițan primește indicația să afle detalii despre aceste intenții ale domnului Moldovei, iar de la turci să ceară respectarea cu strictețe a tratatului de armistițiu și să nu construiască orașe „în Ucraina de pe malul drept al Niprului”²¹. În virtutea noilor instrucțiuni, P. Voznițan avea o nouă convorbire cu marele vizir al Porții, privitor la problema Ucrainei. Acesta însă îi declară solului rus că „fără colonizarea acestui teritoriu nu se poate, fiindcă ei (turcii – I.E.) vor să-l stăpânească și lor calabalâcuri să-și caute”²². Reprezentantul Moscovei mai cerea ca sulta nul să trimită porunci hanului Crimeii, domnului Moldovei și pașalelor de la hotare ca ei să trăiască „drept” și „să nu meargă cu război împotriva orașelor Măriei Sale țarului”²³. Aceasta era o cerere permanentă în arsenalul diplomației ruse, iar obser vația referitor la domnul Moldovei mai era și absolut inutilă. Însă nici Poarta în acea perioadă nu intenționa reluarea operațiunilor militare împotriva Rusiei.

La întoarcerea în Rusia, P. Voznițan trece prin Iași, unde sosește la 27 iunie 1682. Aici se reține până la 10 iulie din cauza că Gheorghe Duca era la Nemirov și, în lipsa lui, boierii nu i-au permis plecarea spre Moscova²⁴.

Reîntors în capitala țării, Gheorghe Duca evită întâlnirea cu P. Voznițan. În orice caz, semnificativ este faptul că solul rus nu notează nimic în raportul său prezentat la Departamentul solilor despre vreo întâlnire sau discuție, care, după cum aflăm din materialele altor solii, aveau loc întotdeauna. Probabil, o întâlnire dintre so lul rus și domnul Moldovei nici n-a avut loc. Acest fapt este confirmat și de no ta din raportul lui P. Voznițan că darul din „două perechi de soboli”, destinat lui Gheorghe Duca, el „l-a trimis”²⁵ domnului, nu l-a prezentat personal. Deci, domnul Moldovei evită întâlnirea cu solul rus ce se întorcea la Moscova. Mai adăugăm aici și faptul că după plecarea din Iași P. Voznițan trece prin Nemirov și cadourile res pective de soboli le primește E. Draghincici și colonelul Ștefan Grecica, pentru ca ei să-l primească și să-i permită plecarea „cu mare cinste”²⁶.

. Deci, cadoul era făcut cu scopul de a avea anumite favoruri. În felul acesta, solul rus se întoarce la Moscova, fără a avea o informație detaliată referitoare la numirea lui Gheorghe Duca hatman în Ucraina. În orice caz, în raportul său ele nu sînt fixate.

La 9 septembrie 1682, un alt sol moscovit, Mihail Tarasov, sosește la Iași. Din raportul acestuia, prezentat mai târziu la Departamentul solilor, aflăm că i-a fost organizată o primire bună la Iași și a avut o convorbire și cu Gheorghe Duca, con vorbire care îl prezintă pe domnul Moldovei ca un diplomat iscusit. La început, Gheorghe Duca îl preamărește pe țar „apărător al credinței sfinte creștine de lege grecească” și adaugă că are speranță că țarul va obține biruința asupra dușmanului Sfintei cruci. Nu avem niciun motiv să credem că Gheorghe Duca vedea într-ade văr în țar un eliberator al creștinătății, declarația purtând un caracter formal, de eti chetă, plăcută Curții de la Moscova. Gheorghe Duca nu avea niciun motiv pentru a vedea în țar un eliberator al creștinătății – Rusia n-a putut să se afirme din punct de vedere militar, suferind înfrângere militară și diplomatică în conflictul anterior cu Poarta.

Exprimându-și punctul său de vedere asupra tratatului de pace ruso-turc, domnul Moldovei afirmă că el n-a dorit ca țarul să cedeze teritoriile Ucrainei Porții, apoi adaugă că, potrivit „ucazului sultanului, lui (domnului Moldovei – I.E.) i s-a po runcit să administreze și să păzească acel

²⁰ ACSAVR, f. 210 (Belgorodskii stol), 1681-1682, d. 1018, f. 269

²¹ Ibidem, R. 1. 6 mai 1681 - 30 iulie 1682, d. 21, f. 53 verso - 54.

²² Ibidem, f. 119-120.

²³ Ibidem, f. 133-135 verso.

²⁴ Ibidem, f. 161 verso.

²⁵ Ibidem, f. 218 verso.

²⁶ Ibidem, f. 219.

teritoriu”²⁷. Întorcându-se din Istanbul, la începutul lunii februarie 1683, M. Tarasov trece iarăși prin Iași. La 5 februarie are loc o nouă întâlnire între solul rus și domnul Moldovei. La începutul convorbirii, Gheorghe Duca povestește solului rus despre situația grea a Moldovei, despre faptul că chiar și acum turcii au poruncit să le dea pentru campania împotriva împăratului (se are în vedere viitoarea campanie a turcilor împotriva Vienei din 1683 – I.E.) 40 de cai buni, 700 de boi și călăuze cu ei, berbeci „și cred ei (moldovenii – I.E.) că de la acea ruinare turcească repede se vor prăpădi”. E clar că și în acest caz situația grea e subliniată intenționat, obligațiile economice menționate nefiind împovărătoare pentru țară. Abia după această „pregătire” preventivă a solului rus, Gheorghe Duca revine la problema Ucrainei, afirmând că el este „mâhnit” de cedarea făcută. Domnul Moldovei amintește încă o dată că „i s-a poruncit lui prin ucuzul Măriei Sale sultanului să țină acea cedare”. Totodată, Gheorghe Duca caută să-l convingă pe solul rus că el „fără plăcere” a primit porunca sultanului și nu dorește „să păzească prea tare” acele teritorii. Drept dovadă Gheorghe Duca subliniază că el n-a introdus nicio dare, nici desetina, dar „pentru numele creștinătății și dorind pentru sine mila mărilor lor, țarilor, supușilor săi, cazacilor, le permite trecerea liberă peste Nipru pentru a lua lemne și a cosi fîn”. În continuare el va „păzi”, pentru că între țări și sultan să fie „prietenie și dragoste”²⁸. Deci, Gheorghe Duca caută să-l convingă pe M. Tarasov de intenția sa ca administrator al Ucrainei de a menține pacea între Rusia și Turcia. Convorbirile descrise de solul Rusiei în raportul său îl prezintă pe Gheorghe Duca ca pe un diplomat foarte iscusit, care caută să nu mănâie Curtea de la Moscova prin numirea sa în calitate de administrator al Ucrainei din dreapta Niprului.

Ce prezenta această funcție a lui Gheorghe Duca, îndeplinea el oare aceleași funcții pe teritoriile dintre Nistru și Nipru ca și în Moldova? Menționăm de la bun început că deocamdată nu se cunoaște actul sultanului prin care teritoriul menționat era dat pentru administrare lui Gheorghe Duca. De aceea stabilirea statutului Ucrainei sub puterea domnului Moldovei întâmpină dificultăți serioase. Foarte puține documente relatează despre acest statut.

Din punctul de vedere al dreptului internațional islamic, teritoriul în cauză, anexat în urma operațiunilor militare la început împotriva Republicii Polone, apoi împotriva Rusiei, aici trebuia instaurată administrația otomană. Însă turcii au renunțat la această practică, lăsându-și sub administrare directă doar Camenița. Restul teritoriului este considerat regiune dobândită prin tratat, cazacii menținându-și toate drepturile și privilegiile anterioare. Conducerea supremă a noii regiuni însă n-a fost lăsată în mâinile cazacilor, ea fiind executată de domnul Moldovei Gheorghe Duca. Cu toate acestea, statutul Ucrainei nu a fost egalat cu cel al Moldovei, prima menținându-și și restul privilegiilor.

Se pare că turcii înșiși nu considerau că în urma numirii lui Gheorghe Duca administrator al Ucrainei, ar fi avut loc și o unificare a Moldovei cu teritoriul dintre Nistru și Nipru. Se știa bine faptul că în acest caz ar fi apărut problema măririi haraciului. În cazul de față însă, problema dată n-a apărut. Mai mult chiar, noua regiune a fost scutită de plata tributului. Deci, din acest punct de vedere, turcii nu considerau că Moldova ar fi avut un statut unic cu teritoriul dintre Nistru și Nipru ca rezultat al numirii lui Gheorghe Duca administrator. Probabil, noua regiune era considerată de Poartă parte componentă a Imperiului Otoman (recunoscute ca atare de polonezi și ruși în tratatele semnate cu turcii) și dată domnului Moldovei doar pentru administrare. Aceasta era soluția optimă care, după părerea sultanului, trebuia să întărească puterea Porții în noua regiune.

Conform informației agentului polon, Thoma Galezewski, cazacii își mențineau vechile lor obiceiuri, organizația militară și judecătorească. El subliniază faptul că cele mai importante procese judiciare trebuiau să aibă loc la Iași²⁹. De aici conchidem că funcția judecătorească supremă în noile teritorii o deținea domnul Moldovei.

„Cronica munteană” a lui Radu Popescu, de asemenea, relatează că obiceiurile cazacilor au fost păstrate, menționând că Gheorghe Duca a pus în Țara Căzăcească „polcovnici, judecători, logofeți,

²⁷ Ibidem, f. 89, R. I, 1682-1684, d. 24, f. 6 verso - 7.

²⁸ Ibidem, f. 67-70.

²⁹ Hurmuzaki E., Documente, Supl. II, vol. 3, p. 142.

după obiceiurile lor³⁰ (ale cazacilor – I. E.).

Se pare că și funcția militară supremă ținea tot de competența domnului Mol dovei. În orice caz, el avea obligația ca, la ordinul sultanului, să adune oaste căzăcească pentru a participa la campaniile militare. Potrivit lui I. Neculce, un asemenea detașament a participat la asediul Vienei³¹. Dar, probabil, situația în noua regiune nu era pe deplin controlată de domnul Moldovei. De exemplu, unul dintre coloneii aflați în serviciul domnului Moldovei, colonelul de Korsun, Kunițki, menționat în această funcție în februarie 1683³², a mers la Viena în ajutorul regelui polon³³. Funcțiile sale Gheorghe Duca le exercita printr-un locțiitor al său, E. Draghinici, care avea reședința la Nemirov. „Cronica munteană” a lui Radu Popescu îl prezintă într-o lumină pozitivă pe E. Draghinici, „și peste toți mai mare au pus pă un Iane Grecul (adecă în locul lui), carele știa limba lor căzăcească prea bine: și l-au numit hatman de care lucru s-au bucurat foarte cazacii; și pînă la un an s-au strînsu de au umplut satele, tîrgurile dă oameni”³⁴. În alte culori e prezentat E. Draghinici de către anonimul moldovean, pentru care acesta era „om prostu și neînvățat, carele nu era bun de nici o treabă”³⁵. În opinia lui I. Samoilovici, exprimată într-o scrisoare din 3 ianuarie 1682 adresată țarului, numirea lui E. Draghinici „hatman căzăcesc” de către domnul Moldovei însemna o încălcare a tratatului de pace ruso-turc, „fiindcă nu știm, scria I. Samoilovici, pentru cine și pentru ce a fost el numit în această funcție”³⁶.

Desigur, Gheorghe Duca se considera și domn al Ucrainei. Astfel, într-o carte de danie din 5 mai 1682, domnul Moldovei se prezenta „Io Duca, voievod din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei și Țării Ucrainei”, însă ștampila domnească încă nu era refăcută, pe ea fiind scris numai „domn al Țării Moldovei”³⁷. De asemenea „voievod și domn al Țării Moldovei și Ucrainei” se prezintă Gheorghe Duca într-o scrisoare din 3 martie 1683, adresată hatmanului Ucrainei de peste Nipru, I. Samoilovici³⁸. Într-o scrisoare anterioară însă, din 1 februarie 1683, adresată, probabil, aceluiași I. Samoilovici, teritoriul dintre Nipru și Nistru e numit „pământ al sultanei”³⁹, afirmație pe care domniile de la Iași n-au făcut-o niciodată în privința Mol dovei. Acest fapt pare să indice că Gheorghe Duca era conștient de statutul lui special de hatman pe teritoriile aflate la răsărit de Nistru.

Să vedem acum ce activitate a desfășurat Gheorghe Duca pe teritoriile de peste Nistru? Conform opiniei lui N. Iorga, „scopul cel adevărat al istețului și harnicu lui Rumeliot, care ținea aproape într-una scaunul țărilor noastre nu era cel politic, ci acela de a face pe acest pământ nou o gospodărie uriașă, din care să poată ieși averi ce nu se mai puteau culege... din Moldova cea călcată de oști și prădată”⁴⁰. V. Papa costea opina că misiunea lui Gheorghe Duca în Ucraina constă în aceea ca „s-o re populeze și s-o pacifice, împiedicând-o a mai fi un focar de tulburări politice între turci, ruși și poloni, și de stingherire a comerțului de uscat și maritim”⁴¹.

Hatmanul Ucrainei I. Samoilovici informa permanent Curtea de la Moscova des pre activitatea lui Gheorghe Duca. În scrisoarea din 3 ianuarie 1682, I. Samoilovici amintea țarului despre o solie anterioară a lui I. Mazepa la Moscova cu știrea că Duca se află la Nemirov. Concomitent, hatmanul comunica țarului că zilele acestea Gheorghe Duca iarăși a fost la Nemirov, la Kalnik și intenționa

³⁰ Popescu Radu, op. cit., p. 215.

³¹ Neculce I., op. cit., p. 114.

³² ACSAVR, f. 229, R. I (1), 1682-1683, d. 171, f. 311.

³³ Ibidem, f. 8.

³⁴ Popescu Radu, op. cit., p. 215.

³⁵ Cronica anonimă a Moldovei, p. 52.

³⁶ ACSAVR, f. 229, R. I, 1682, d. 1, f. 20.

³⁷ Moldova în epoca feudalismului, vol. VI, Chișinău, 1992, pp. 134-135.

³⁸ ACSAVR, f. 124, R. 3, 1683, d. 430, f. 1 verso.

³⁹ Ibidem, f. 229, R. 4(1), 1682-1683, d. 171, f. 311.

⁴⁰ Iorga N., op. cit., p. 357.

⁴¹ Papacostea V., op. cit., p. 103.

să plece la Umani și în alte orașe din apropierea Niprului rămase pustii, cu scopul de a le înspecta și a transfera în ele populație. Dar, informa hatmanul în continuare, domnul n-a mai plecat nicăieri, ci s-a întors în Moldova. I. Samoilovici nu știa cauza acestei acțiuni, dar presupunea că domnul Moldovei ori a plecat de bună voie în țară, ori l-au chemat turcii pentru a-i cere respectarea clauzei tratatului de pace, clauză ce prevedea ca Ucraina de pe malul drept al Niprului să nu fie populată⁴².

Curtea de la Moscova se opunea cu vehemență colonizării Ucrainei. Știri referitoare la chestiunea dată avem în raportul curierului rus P. Hovanski, care conținea informația colonelului de Gadeaci, M. Vasilev, despre faptul că la porunca sultanului și hanului, moldovenii construiesc orașe și repopulează satele⁴³.

Scopul Moscovei era de a opri procesul de colonizare a teritoriului de până la Nipru. Mai multe solii rusești ce mergeau în Crimeea cereau de la han respectarea clauzei respective din tratatul de pace. Astfel, în instrucțiunile primite de solii N. Melinițki și F. Martânov la 2 aprilie 1682 se insistă ca ei să ceară de la han ca orașele nou-construite să fie distruse, iar satele populate la ordinul domnului Moldovei să fie părăsite⁴⁴. Raportul prezentat de sus-numiții soli la Moscova conține și răs punsul hanului: domnul Moldovei este supusul sultanului turc, orașul Nemirov care se află departe de Zaporojie a fost luat de la turci mai demult⁴⁵ și, deci, pretențiile rușilor față de han sunt neîntemeiate.

Totuși, se pare că procesul de colonizare a teritoriului dintre Nistru și Nipru decurgea foarte lent. În orice caz, curierul Rusiei în Crimeea, P. Kuciumov, reîntors la Moscova la 6 iunie 1682, comunica la Departamentul solilor că nu a auzit nimic de spre construirea unor orașe pe teritoriul din dreapta Niprului și peste tot pe unde el a trecut, prin Cighirin și prin alte locuri, sate nu erau, cetăți nu se construiau și niciun fel de pregătiri de acest sens nu a observat⁴⁶.

Probabil, anume în vara anului 1682, Gheorghe Duca întreprinde măsuri energice pentru a popula teritoriul dintre Nistru și Nipru. Astfel, hatmanul I. Samoilovici comunică la 25 iulie 1682 din Baturin cneazului V.V. Golițan că, recent, domnul Moldovei i-a trimis pe coloneii săi la Cighirin, Cerkas, Korsun și Kanev cu scopul ca aceștia să atragă populație în aceste orașe⁴⁷. Mai mult, documentele relatează și despre colonizarea Ucrainei cu moldoveni. De exemplu, M. Mikitin, trimis în stânga Niprului de către colonelul P. Umanski, la interogatoriul din 8 iulie 1683, în forma că în 1682, la ordinul sultanului, au fost strămutați în Cighirin vreo 200 de moldoveni (bărbați, femei și copii) cu scopul ca ei să reconstruiască orașul, sultanul promițându-le mari privilegii. M. Mikitin informa că acești moldoveni trăiau la Cighirin și la mijlocul anului 1683, iar domnul Moldovei le trimite leafă⁴⁸. V. Papa costea aduce informația unei cronici, care relatează că „din Moldova vreo câteva mii de bărbați dimpreună cu muierile și pruncii lor s-au silit să treacă în Ucraina spre locaș”⁴⁹.

Concomitent se întreprindeau măsuri și pentru atragerea cazacilor din partea stângă a Niprului. Astfel, în vara anului 1683, în Ucraina de pe malul stâng al Niprului au fost arestate câteva persoane învinuite de incendierea orașelor ucrainene. Unul dintre arestați, sus-numitul M. Mikitin, declara în timpul interogatoriului că a fost trimis peste Nipru de colonelul P. Umanski cu misiunea de a incendia orașele ucrainene. Prin aceasta se urmărea scopul ca populația din partea stângă a Niprului să treacă cu traiul în dreapta râului, adică pe teritoriul supus domnului Moldovei. Ace lași M. Mikitin afirmă că aceste acțiuni erau executate la porunca lui Gheorghe Duca⁵⁰.

Desigur, aceste acțiuni ale domnului Moldovei nu erau privite cu ochi buni de Moscova. Țarul Fiodor Alexeevici s-a adresat cu o scrisoare lui Gheorghe Duca, în care îi atrăgea atenția asupra

⁴² ACSAVR, f. 123, R. I, 1682, d. 1, f. 19-20.

⁴³ Ibidem, f. 22-24.

⁴⁴ Ibidem, f. 28.

⁴⁵ Ibidem, f. 114-115.

⁴⁶ Ibidem, d. 29, f. 14.

⁴⁷ Ibidem, f. 229, R. 5, 1682, d. 235, f. 1-2.

⁴⁸ Ibidem, f. 123, R. 1, 1683, d. 16, f. 3-4.

⁴⁹ Papacostea V., op. cit., p. 104.

⁵⁰ ACSAVR, f. 123, R. 1, 1683, d. 16, f. 7.

faptului că încalcă tratatul de pace încheiat între Rusia și Turcia „pentru că da-i ordine ca să se facă slobozii de partea cealaltă a Niprului și numești polcovnici la Korsun și în alte orașe și trimiți porunci în acele regiuni ca să fie chemați la tine din locurile Măriei noastre...”⁵¹.

Țarul s-a adresat și hanului Crimeii cu chemarea de a nu încălca tratatul de pace, căutând ca hanul să-i interzică domnului Moldovei construirea unor noi orașe pe teri toriile cedate și încetarea tuturor acțiunilor asupra așezărilor ucrainene din stânga Niprului. La aceasta hanul răspundea cu o epistolă în care se obliga să respecte condițiile tratatului de pace ruso-turc⁵².

Materialul documentar păstrat permite să afirmăm că și relațiile dintre Gheorghe Duca și hatmanul Ucrainei din partea stângă a Niprului, I. Samoilovici, erau tensionate. Astfel, s-a păstrat o parte dintr-o scrisoare (lipsește începutul) a domnului Moldovei, adresată, probabil, lui I. Samoilovici, scrisă la 1 februarie 1683 la Iași. În scrisoare se atrăgea atenția corespondentului că „aici în Ucraina, în pământurile sultanului” (se are în vedere partea dreaptă a Niprului - I.E.), au intrat ca zăcii din regimentul Pereiaslavl, au strâns desetina și au jefuit locuitorii. O parte din acei care au trecut Niprul au fost reținuți de colonelul de la Korsun, Kunițki, ulterior însă la porunca domnului Moldovei, care tindea spre păstrarea prieteniei și a bunei vecinătăți cu cazacii, acei reținuți au fost eliberați. Din conținutul scrisorii, de asemenea, conchidem că corespondentul lui Gheorghe Duca îl învinuiește pe colonelul Kunițki de cele întâmplate, însă domnul Moldovei îi răspunde că «acum cine cum slujește așa și se plătește» și el nu-l poate pedepsi pe Kunițki. În continuare Duca-Vodă informa că celor care trec Niprul cu intenții bune nu li se va face niciun rău, însă el nu poate permite ca ei să strângă desetina. În continuare, Gheorghe Duca atrăgea atenția corespondentului său la faptul că acela nu respectă condițiile păcii dintre Rusia și Turcia, împiedicând populației din stânga Niprului să treacă râul la locurile lor, ba chiar mai mult, acele persoane sunt pedepsite⁵³. Probabil, se are în vedere acea populație originară din partea dreaptă care a trecut Niprul anterior și acum voia să se întoarcă la locurile de baștină. Dintr-o altă scrisoare a lui Gheorghe Duca către I. Samoilovici, din 3 martie 1683, aflăm că domnul Moldovei a permis plecarea din țară a solului hatmanului și își exprima dorința de a rămâne cu el în prietenie⁵⁴.

În pofida faptului că, după părerea Moscovei, Gheorghe Duca încălca tratatul de pace ruso-turc, țarul nu intenționa înrăutățirea relațiilor cu domnul Moldovei, continuând să-i trimită „leafă”. Astfel, conform Ucazului din 29 ianuarie 1683, lui Gheorghe Duca i se trimiteau cu solii K. Hlopov și V. Posnicov „40 de soboli de 150 ruble”. Totuși, domnul trebuia atenționat de faptul încălcării păcii ruso-turce: solii, în calitate de argumente trebuiau să aducă în Moldova și manifestele lui Gheorghe Duca, care chemau cazacii din stânga Niprului să populeze satele părăsite⁵⁵. Ceva mai târziu, conform Ucazului țarului din 14 mai 1683, lui Duca i se mai trimiteau „40 de soboli de 100 ruble”⁵⁶.

O problemă care prezintă un interes deosebit este și cea a duratei stăpânirii domnilor Moldovei asupra teritoriilor dintre Nistru și Nipru. Înfrângerea turcilor la Viena a avut urmări imediate și pentru stăpânirea lui Gheorghe Duca în Ucraina. Dintr-o informație a unui oarecare G. Poterny din 1683 (luna nu este indicată – I.E.) la Departamentul solilor aflăm că la Nemirov a sosit colonelul A. Kunițki, care s-a întors de la Viena cu un detașament de peste 7 mii de ostași și îl așteaptă acolo pe fratele său, hatmanul Kunițki, având intenția de a merge asupra Iașilor⁵⁷.

. Acest al doilea Kunițki, probabil, este Ș. Kunițki, amintit de documente ca staroste al

⁵¹ Relațiile istorice dintre popoarele U. R. S. S. și România în veacurile XV – începutul celui de al XVIII-lea, vol. III, M., 1970, p. 74.

⁵² Лашков Ф. Памятники дипломатических сношений Крымского ханства с Московским государством в XVI и XVII вв., Симферополь, 1891, с. 192-194.

⁵³ ACSAVR, f. 229, R. 4(1), 1682-1683, d. 171, f. 311-314.

⁵⁴ Ibidem, f. 124, R. 3. 1683, D. 430, F. 1 - 1 verso.

⁵⁵ Ibidem, f. 89, R. 1, 1682-1684, D. 23, F. 283.

⁵⁶ Ibidem, f. 282.

⁵⁷ Ibidem, f. 229, R. 4(1), 1683-1684, d. 207, f. 8.

Nemirovului în anul 1677⁵⁸. În 1678, Ș. Kunițki e amintit ca fost staroste al Nemirovului⁵⁹. Același G. Poterny mai anunța că hatmanul E. Draghinici a fugit în Țara Moldovei⁶⁰.

Un alt informator, locuitorul orașului Sumsk, A. Matveev, comunica la 11 noiembrie 1683 vești auzite de el la 25 octombrie, când se afla la Vinița. În fond, ele sunt aceleași: hatmanul I. Draghinici a plecat numai „cu casa lui” din Nemirov, unde a sosit colonelul Kunițki și-și așteaptă fratele mai mare, pe hatmanul Kunițki, pentru a merge în Moldova⁶¹. Putem conchide că plecarea lui I. Draghinici din Nemirov a avut loc undeva la sfârșitul lunii octombrie 1683, fiind impusă de colonelul Kunițki.

În expediția din Moldova de la sfârșitul anului 1683 a participat hatmanul Ș. Kunițki⁶². Avem și o informație destul de interesantă referitor la originea lui. La 1698, doi foști prizonieri la tătari, unul de „neam zaporozjan” și altul de „neam voloh”, dădeau informații hatmanului I. Mazepa. Fostul prizonier moldovean, T. Vasilev, comunica că a fost luat captiv de tătari în timpul campaniei lui Kunițki, pe care îl numeau hatman și era „din poloni, de neam voloh” („iz lyahov, porody voloshskoy”) ⁶³.

Alungarea lui Draghinici din Nemirov și plecarea lui Gheorghe Duca în Polonia pune capăt stăpânirii efective a domnilor Moldovei în Ucraina. Nicio acțiune reală a lui Dumitrașcu Cantacuzino la răsărit de Nistru nu este cunoscută, în afară de titlul său din documentele din 17 iulie 1684⁶⁴ și 25 mai 1685⁶⁵, unde se prezenta „voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei și Țării Ucrainei”. Totuși, menționăm că într-un document din 12 iunie 1685 (copie de pe altă copie) titlul domnului e dat fără a fi menționată și Ucraina⁶⁶. A fost o decizie benevolă a lui Cantacuzino sau impusă de turcii ori de alte circumstanțe, actualmente, nu putem stabili. „Pacea veșnică” dintre Republica Polonă și Rusia din anul 1686 nu face decât să recunoască statu-quo-ul teritorial existent către acel timp. Se prevedea doar că Polonia, în caz că va fi eliberată de sub dominația otomană, va fi recunoscută în componența Poloniei. În celelalte două voievodate, Brațlav și Kiev, după evenimentele de la Viena din 1683, turcii și-au pierdut considerabil influența, nemaivând reprezentanți acolo, ele fiind sub control polonez. În orice caz, anume polonii apără regiunea Brațlavului de încercările unor conducători ai cazacilor (S. Palii la 1688-1689 și alții) de a trece sub protecția Rusiei.

O informație vine să completeze cunoștințele noastre despre pretențiile lui I. Draghinici la teritoriile dintre Nistru și Nipru după D. Cantacuzino. Ea a fost prezentată la Moscova la Departamentul Rusiei Mici la 1 aprilie 1688 de către un informator, M. Strela, care a fost la Istanbul, iar acum raporta că I. Draghinici se află în Țara Moldovei, lângă Tighina și cere cu insistență de la sultan și de la han să i se dea hătmănia la Nemirov⁶⁷. Însă dorința nu i se mai împlinește și în noiembrie 1696 îl aflăm la Baturin, unde ruga pe hatmanul Ucrainei să-i permită să trăiască în acest oraș, permisiune pe care a obținut-o⁶⁸.

Faptul că, în timpul domniei lui C. Cantacuzino, hotarul dintre Moldova și hătmănia Ucrainei era strict delimitat de râul Nistru pare să fie demonstrat de o scrisoare din ianuarie 1692 a sultanului Ahmed II în adresa hanului Crimeii, Safa Ghiray (1691-1692), în care se spunea: „Deși hotarele și limitele Țării Moldovei, care face parte din anexele țărilor mele bine protejate, sunt

⁵⁸ Ibidem, f. 229, R. 1, 1694, d. 221, f. 34.

⁵⁹ Ibidem, f. 229, R. 4 (1), 1678, d. 114, f. 76-77.

⁶⁰ Ibidem, f. 229, R. 4 (1), 1683-1684, d. 207, f. 9.

⁶¹ Ibidem, f. 20-21.

⁶² Посольские книги по связям Молдовы с Россией. 1684, 1691-1692, Кишинев, 1993. С. 10-11.

⁶³ ACSAVR, f. 210 (Belgorodskii stol), 1698, d. 1661, f. 118.

⁶⁴ Moldova în epoca feudalismului, vol. VI, p. 142.

⁶⁵ Iorga N., op. cit., p. 360.

⁶⁶ Moldova în epoca feudalismului, vol. VI, p. 145-146.

⁶⁷ ACSAVR, f. 229, R. 4 (1), 1688, d. 188, f. 142-143.

⁶⁸ Ibidem, f. 124, R. 1, 1696, d. 47, f. 10-11.

evidente și distincte, totuși hatmanul cazacilor din Ucraina, trecând în această parte a fluviului Nistru unde se află Țara Moldovei, s-a așezat și a pus mâna cu sila⁶⁹ pe bunurile lor. În același document se mai indică: în cazul în care cazacii nu vor plăti dările cuvenite, „să fie numiți oameni pentru a-i duce în partea cealaltă a fluviului Nistru și a-i așeza în locuri din afara pământurilor Țării Moldovei”⁷⁰.

Problema teritoriilor dintre Nistru și Nipru rămâne deschisă până la Pacea de la Karlowitz. Dar și în tratatul de pace polono-turc semnat în ianuarie 1699, problema n-a fost rezolvată definitiv, hotarul dintre Republica Polonă și Imperiul Otoman urmând a fi precizat ulterior.

Era cointereseată în aceste teritorii și Rusia, ea reușind, prin tratatul de la Istanbul din 3 iulie 1700, să impună Porții clauza ca teritoriul aflat între Secea Zaporojeană, Oceacov și Azov să rămână nelocuit.

Hotarul definitiv dintre Turcia și Polonia a fost stabilit conform tratatului de de limitare teritorială semnat în octombrie 1703 la Jahorlâc. Problema teritorială a fost discutată și anumite divergențe. Una dintre ele a fost problema cetăților Rașcov și Kamionka, care mai înainte intraseră în posesiunea fiicei lui Vasile Lupu, Ruxanda. În tratatul din 1703 s-a indicat că cetatea „Rașcov [Doamna] a luat-o pentru patruzeci de mii de zloți, dar nu cu titlu de proprietate, ci pe baza înțelegerii că atunci când pome nitul voievod de Sardomierz va achita cei patruzeci de mii de zloți, i se va retroceda cetatea”. În tratat se mai indică că și cetatea Kamionka a fost luată tot „în modul arătat mai sus, pentru douăzeci de mii de zloți” și că sunt moștenitori ai doamnei Ruxanda „care acum emit pretenții, fie cetățile mai înainte menționate, fie șaizeci de mii de zloți”⁷¹. În urma discuțiilor avute s-a hotărât ca „atunci când în mâinile celor care emit pretenții se vor găsi temessuc (act de garanție, învoială, zapis – I.E.) de la tatăl sau bunicul acestuia, atunci vor lua banii pe care [sus-numita doamnă] le-a dat”. La acestea, comisarul Koniecpolski, stăpânul din 1703 al cetăților Rașcov și Kamionka, „a acceptat să achite [datoria] în modul arătat mai sus”⁷². Astfel a fost rezolvată problema cetăților sus-menționate în tratatul de delimitare teritorială polono-turc din 1703.

O altă problemă discutată în cadrul negocierilor a fost problema hotarelor de răsărit ale Moldovei. La aceasta reprezentanții poloni au arătat că „preamăritul Allah a delimitat cu apa Nistrului pământurile menționate ale Moldovei de pământul nostru polonez. În starea actuală nu avem gâlceavă de hotar cu Moldova...”. Comisarul poloni însă au menționat unele încălcări din partea domnului Moldovei. Una dintre ele consta în faptul că „de vreo trei ani încoace” podurile de la Hotin, Soroca și altele de la vaduri, care din vechime erau în posesiunea noastră (a polonilor – I.E.)... au fost luate cu forța în stăpânire de către voievozii Moldovei”. În privința aceasta s-a hotărât „să se ceară firman ilustru adresat voievodului Moldovei, pentru a se pune capăt samavolniciei lor”⁷³.

O altă cerere a comisarilor poloni la negocieri a fost să le fie dată „înapoi darea pentru stupi și alte dări pe care zabiții din partea voievodului Moldovei, trecând fluviul Nistru, le-au luat cu sila de la raialele poloneze care sînt raiale așezate pe malul polonez al Nistrului...”⁷⁴

Și referitor la această problemă s-a hotărât ca să se facă firman adresat domnului Moldovei pentru a respecta pretenția polonilor.

În asemenea mod au fost rezolvate problemele de hotar dintre Republica Polonă și Imperiul Otoman la 1703. Îndelungatului conflict militar i s-a pus capăt. Nici turcii și nici rușii nu au fost în stare să acapareze teritoriile dintre Nistru și Nipru. În acest context, când la acest teritoriu pretindeau cele trei mari puteri ale timpului, stăpânirea domnului Moldovei Gheorghe Duca, datorată „binefacerii” Porții, care vroia să-și întărească în acest fel pozițiile, nu putea fi de lungă durată și s-a menținut numai atât timp cât Poarta a fost în stare s-o asigure prin forța militară.

⁶⁹ Gemil T. Relațiile țării române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601- 1712), București, 1984, p. 406.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Moldova în contextul relațiilor politice internaționale, p. 249.

⁷² Ibidem, p. 250.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem, p. 251.

Studiul a fost publicat în: Revista de istorie a Moldovei. Nr. 1, 1994.